

POLITIET I DET DANSKE SAMFUND

Jørn Vestergaard, Henning Steensig og Jørgen Jepsen

Oplæg til dannelse af en komité vedrørende politiets opgaver, særligt med henblik på problemerne omkring kollektive sociale uroligheder.

1. Formålet med komitéens dannelse.

Der er et påtrængende behov for en informeret debat om politiets rolle og samfundsmæssige opgaver, især i forbindelse med kollektive sociale uroligheder. Dansk Retspolitisk Forening har derfor i juli 1981 taget initiativ til dannelse af en bredt sammensat komite, der kan skabe grundlag for en offentlig debat om dette emne.

Formålet med komiteens arbejde i forbindelse med spørgsmålet om kollektive sociale uroligheder bør være at pege på modeller for en fredelig løsning af sådanne former for samfundsmæssige konflikter, som indebærer risiko for voldelige sammenstød mellem politi og borger. Komiteen skal arbejde for en styrkelse af den adgang til at gøre indflydelse gældende, som i kraft af borgernes demokratiske og sociale rettigheder tillægges mindretalsgrupper og svagt stillede dele af den danske befolkning.

2. Komiteens sammensætning.

Komiteen er søgt sammensat af personer med politimæssig, kriminalpolitisk og organisatorisk sagkundskab samt personer med et bredere samfundsmæssigt og kulturpolitisk engagement. Den vil i sit arbejde være *uafhængig* i forhold til Dansk Retspolitisk Forening, politiske partier og offentlige myndigheder.

3. Komiteens arbejdsform og tidsplan.

Komiteen bør prioritere arbejdet således, at den først optager spørgsmål i forbindelse med kollektive sociale uroligheder til behandling med henblik på at afgive en redegørelse herom inden udgangen af 1982. Denne

redegørelse tænkes derefter udsendt som grundlag for en bredere offentlig debat og for eventuelle initiativer fra myndighederne. Herefter forventes det, at komiteens medlemmer, selv tager stilling til videreførelsen af arbejdet, dels vedrørende politiets samfundsmæssige rolle set i et bredere perspektiv, dels vedrørende retssikkerhedsmæssige problemer i forbindelse med politiets arbejde.

4. Kollektive sociale uroligheder.

I de vestlige lande er der gennem de seneste par årtier stadig oftere forekommet kollektive protester og faglige aktioner i form af demonstrationer, blokader m.v. samt mere uorganiserede uroligheder i form af gadeoptøjer, massivt hærværk, masseslagsmål og bandekrige.

Politiet har i stigende grad været inddraget i myndighedernes imødegåelse af sådanne uroligheder. Nogle af konflikterne er blevet afviklet på fredsommelig vis, fortrinsvis de mere organiserede med en politisk eller faglig betoning, såsom demonstrationer, havneblokader og såkaldte fysiske blokader. I andre tilfælde er der forekommet voldelige og til tider ganske voldsomme konfrontationer mellem deltagerne og politiet. Herhjemme fra står således slaget om Byggeren stadig tydeligt i de flestes erindring som en konfrontation, der af nogle iagttagere er blevet betegnet som borgerkrigsagtig.

Selv om der kan være stor forskel i beskaffenheden af kollektive sociale uroligheder, kendetegnes de alle ved, at deltageres tilkendegivelser til dels får et udtryk, som ligger i grænseområdet mellem lovligt og ulovligt. Oprin som i formel forstand klart indeholder elementer af ulovligheder, vil i sådanne sammenhænge til tider blive opfattet som en form for civil ulydighed af deltagerne, og dermed som noget moralsk og politisk forsvarligt.

5. Demokratiets dilemma.

I et demokratisk samfund betragtes det som betydningsfuldt, at mindretal og svagt stillede grupper får adgang til at gøre deres synspunkter gældende. Nogle af de senere års kollektive sociale uroligheder har været præget af, at sådanne befolkningsgrupper finder det vanskeligt at blive hørt gennem de normalt accepterede kanaler. En del aktioner og demonstrationer har været udtryk for sociale spændinger og vanskeligt løselige økonomiske og politiske modsætninger.

Magtanvendelse fra myndighedernes side over for sådanne tilkendegivelser kan frygtes at føre til kollektive frustrationer og til skarpe modsætninger mellem enkelte befolkningsgrupper og samfundet i øvrigt. Dette skaber et dilemma for myndighederne. På den ene side har statsmagten

en interesse i, at lovlige beslutninger føres ud i livet, også når der ikke hersker fuldstændig enighed om en vedtagelses rigtighed. På den anden side er der en selvstændig interesse i at undgå en ukontrollerbar polarisering i samfundet.

Ud fra et samfundsmæssigt helhedssyn vil det ikke altid være rigtigt blot at bryde modstanden mod gennemførelse af lovlige vedtagelser med magt. I en del tilfælde vil det ikke være nødvendigt, at politiet pålægges at iværksætte et ønsket tvangsindgreb, og selv hvor politiets medvirken ønskes, behøver denne medvirken ikke altid at have form af fysisk magt-udøvelse.

6. Politiets magtanvendelse.

I princippet er politiet det etablerede samfunds magtorgan. Dets loyalitet må forventes at ligge hos de politisk ansvarlige myndigheder. Politiet har dog inden for de legale rammer en temmelig vid adgang til selvstændigt at skønne over, hvordan de pålagte opgaver mest hensigtsmæssigt skal tilrettelægges.

Når det gælder politiets løsning af ordensproblemer i forbindelse med kollektive sociale uroligheder findes der et valg mellem forskellige midler og metoder. Nogle af de senere års konflikter er blevet afklaret i kraft af direkte forhandlinger mellem politiet og repræsentanter for de involverede borgere. I andre tilfælde har politiets indsats antaget et betydeligt mere håndfast præg, og konfrontationernes voldelige karakter har fremkaldt udbredt kritik af de anvendte metoder i ordenshåndhævelsen. I sådanne sammenhænge har der naturligvis også været rettet offentlig kritik mod de indblandede medborgergrupper. Uanset hvad man måtte mene om de af protestgrupperne anvendte midler og fremgangsmåder, står det klart, at politiet formentlig også i fremtiden vil stå overfor tilfælde, hvor der må foretages en afvejning af de til rådighed stående midlers formåltjenlighed og forsvarlighed. Hverken politiet eller borgerne kan være interesseret i, at konfrontationer i forbindelse med kollektive sociale uroligheder antager en unødigt voldelig karakter.

I forhold til politiske modsætninger i samfundet står politiet ofte i brændpunktet som det klareste symbol på statsmagts kontrol med befolkningen. Fra politiets side kan der som regel ikke gøres noget for at fjerne konflikternes egentlige årsag. På den anden side kan den måde, hvorpå politiet træder ind i en konflikt for at sikre den offentlige ro og orden, ofte påvirke borgernes opfattelse af samfundets magtforhold. Drastiske politimetoder kan styrke følelsen af social uretfærdighed og undertrykkelse og dermed fremkalde militante aktionsformer, som ellers ikke ville være blevet taget i brug.

Politiets fremtidige placering i samfundsmæssige konflikter, som i

deres væsen og grund er af økonomisk og politisk beskaffenhed, er af afgørende betydning for om udviklingen vil gå i retning af yderligere polarisering eller det modsatte. Erfaringer fra andre vesteuropæiske lande viser, at social utilfredshed ikke kan bekæmpes ved hjælp af større politistyrker, mere avanceret udrustning i form af tåregas, kampvogne, vandkanoner o.lign. Det er vigtigt at undgå en optrapning i de anvendte midler fra såvel borgernes som politiets side.

7. Demokratiske kontrol og politiet.

Efterspillet omkring nogle af de senere års kollektive sociale uroligheder indeholder træk, som giver anledning til bekymring. Det er blevet hævdet, at politiet i nogle tilfælde har overskredet grænserne for den lovlige magt-anvendelse. Yderligere er det blevet gjort gældende, at politiet i stadig højere grad har anvendt fysisk magt fremfor at satse på ordensopretholdelse gennem forhandling og smidighed.

Påstande om egentlig politivold og overdreven magtanvendelse har stort set ikke vundet genklang hos de instanser, hvor problemet er blevet rejst. Hverken de ofte kritiserede lokalnævn, politiledelsen, justitsministeriet eller domstolene har vist synderlig lydhørhed overfor sådanne anbringender. Selv om kritik af denne type generelt er blevet afvist, vil den bagvedliggende utilfredshed næppe være blevet dæmpet. I nogle tilfælde formentlig tværtimod.

Hvis situationen bliver den, at politiet ikke alene tager håndfaste midler i brug ved opløsningen af protestaktioner, men at der også gives stort set fuld dækning for de anvendte metoder ved de formelle kontrolinstanser, vil risikoen for en mærkbar polarisering i samfundet være øget betydeligt.

8. Udviklingen i politiets opbygning, udrustning og arbejdsmåde.

Den politiske udvikling her i landet i tiden efter besættelsen har i hovedsagen tegnet et temmeligt fredsommeligt billede af måden, hvorpå samfundsmæssige konflikter løses. Alligevel har politiets opbygning, ressourceanvendelse og arbejdsmetoder bevæget sig i en retning, som er egnet til at øge risikoen for en polarisering. Politiet har udviklet sig på en måde, der i almindelighed bevirker voksende afstand og fremmedgørelse i forhold til borgerne. Til de træk der peger derhen, kan regnes den øgede motorisering, nye patruljeringsformer, større politikredse og øget centralisering, hvilket alt i alt bevirker en mindre tilfredsstillende dækning af visse lokalområder og ringere kontakt med publikum.

Hvad særligt angår spørgsmålet om de kollektive sociale uroligheder, indeholder udviklingen træk, der er blevet tolket som udtryk for en til-

tagende militarisering af politiet. Der er i denne sammenhæng blandt andet blevet lagt vægt på det militære snit med hensyn til uniformer, hjelme og andet udstyr. Anvendelsen af civilklædte observatører og overvågere i sådanne situationer har flere gange givet anledning til kritik. Det samme gælder den omstændighed, at politiets oplæg til løsning af konflikterne ved adskillige lejligheder har haft et meget håndfast præg af beredskab med henblik på fysiske konfrontationer, f.eks. på grund af meget store og iøjnefaldende styrkeopbud og afvisning af forsøg på opnåelse af forhandlingsprægede løsninger.

I nogle af de nævnte udviklingstræk er der til dels tale om en ret naturlig modernisering i takt med hvad der finder sted på andre samfundsområder, for så vidt angår teknisk udstyr. Ikke desto mindre har der nok i dele af den danske befolkning bundfældet sig et indtryk af, at politiet i for høj grad har rustet sig til at indtage rollen som statens magtredskab og i for ringe grad har indstillet sig på at værne om opfattelsen af politiet som beskytter af borgernes demokratiske og sociale rettigheder.

9. Behovet for debat.

Der er behov for en informeret debat om politiets rolle og opgaver i det danske samfund. En sådan debat kræver mere systematisk viden om politiets virksomhed og udviklingsmuligheder, herunder fortrolighed med forskellige konfliktløsningsmodeller. Den egentlige politiforskning er her i landet først startet for få år siden og har indtil nu ikke i nævneværdig grad ydet bidrag til afklaringen af sådanne problemstillinger.

Der har ikke fra officiel side været lagt op til nogen samlet drøftelse af politiets fremtidige opgaver i det danske samfund, heller ikke på det særlige område der vedrører politiets rolle i forbindelse med kollektive sociale uroligheder. Dansk Retspolitisk Forening anser igangsættelsen af en bred folkelig debat om denne problemkreds for overordentlig væsentlig.

Nedsættelsen af den omtalte komite er begrundet i et håb om, at foreringen derved bidrager til en fredelig udvikling i forholdet mellem politi og borger.